

A beregszászi
Bethlen-kastély

Volodimir Mojzsasz

A beregszászi Bethlen-kastély régészeti kutatása

Beregszász központjában (Kárpátalja, Ukrajna), a középkori plébániatemplomtól keletre egy kevésbé impozáns építészeti emlék található, amely ugyanakkor a város legrégebbi világi rendeltetésű épülete. A zömök, egyszintes kastélyt Bethlen Gábor, Erdély fejedelme (1613–1629), 1620–1621 között Magyarország királya építtette.

(A szerzők felvételeivel)

Köztudott, hogy a kastély 1629-ben épült, amiről az északi homlokzatán ma is látható, kőbe vésett felirat tanúskodik „Bethlen 1629” szöveggel. Az 1686-os kuruc felkelés idején az épület leégett, valószínűleg II.

A Bethlen–Rákóczi-kastély az 1866-os kataszteri térképen

Rákóczi Ferenc állíttatta helyre. A kastélyt 1857-ben renoválták, ekkor nyerte el mai jellegét. A végbement változások a késő klasszicizmus jegyében zajlottak. Többek között ekkor épült egy hat oszlopos galéria és ekkor alakították ki a háromszög alakú oromzatot.

A kastély lakószárnya mellett gazdasági épületek helyezkedtek el, egyikük kétszintes. Eredeti rendeltetésük az épületegyüttesen belül máig ismeretlen. Valószínűleg az egyik istálló, a másik magtár lehetett. Az épületek egymáshoz viszonyított elhelyezkedése az együttes területén máig megegyezik a 17. századi alaprajzzal, téglalap alakú, gyakorlatilag zárt udvart alkotnak.

A szovjet időben itt szakiskola kapott helyet, majd Ukrajna függetlenségének első éveitől líceum volt a kastélyban. 2002-től az épület egyik szárnyában a Bereg-vidéki Múzeum működik.

Az épületegyüttes azért is keltette fel a kutatók érdeklődését, mert a középkorban valószínűleg a domonkos rend kolostora állhatott ezen a helyen. Lehoczky Tivadar 19. század végi helytörténész, a római-katolikus plébániatemplom közvetlen közelében lokalizálta a rendházat. A domonkosok bejövetelének pontos dátuma Beregszászon sajnos nem ismert, de 1366-ban már biztosan jelen voltak itt. A rend szerzeteseinek sikeres gazdasági tevékenysége egészen a 16. század 50-es éveinek végéig nyomon követhető. A beregszászi domonkos rendház felszámolásának végleges oka az 1566. évi tatár betörés lett.

A domonkos rendház pontos elhelyezkedésének meghatározásában a római katolikus templom körüli terület régészeti feltárásának eredményei hozhatnák meg a választ. Sajnos ilyen tervszerű kutatásra mindeztidáig nem került sor. Az itt végzett kisebb ásatások során csak jelentéktelen területet tártak fel. Többek között a 2001-es idényben a Kárpátaljai Helytörténeti Múzeum régészeti osztályának munkatársai a hajdani, Mihály Arkangyal tiszteletére felszentelt kápolna területét kutatták, melyet 1846-ban bontottak le. A régészek kibontották a kápolna falainak maradványait és az alatta található kriptát. A munkálatok a kis részlet feltárásával lezárultak.

A római katolikus templom közelében végzett kutatás folytatására csak 2019-ben került sor, mikor az Ungvári Nemzeti Egyetem régészei a Teleki László Alapítvány támogatásával kezdték meg a Bethlen-kastély ásatását, néhány kisebb terület feltárásával. A munkálatok fő célja a kastély építési periódusainak meghatározása és alaprajzának pontosítása volt. Két helyen néhány kisebb kutatóárkot nyitottunk, a kastély épületének pincéjében és az épületegyüttes udvarának néhány pontján.

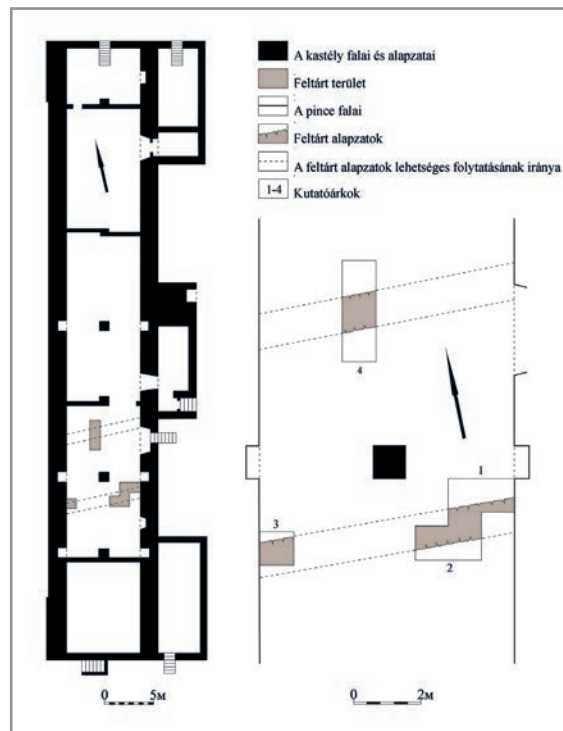
A kastély pincéjének déli részében kezdtük meg a munkát. Már az első kutatóárokban sikerült feltárni egy alapozás maradványait, mely helyzetéből ítélve nem volt a kastéllyal kapcsolatos. A kastély épületéhez nem kapcsolódó alapzat feltárása a kutatott terület kiszélesítését vonta maga után a pincében. Két újabb kutatóárkot nyitottunk, melyek lehetővé tették a kastély építése előtti – 17. század elejénél korábbi – alapzatok elhelyezkedésének nyomon követését. A kastély központi épületének alapozása a pince jelenkori padlósíntje alatt 0,2–0,4 méternél ért véget. Alatta barna talajréteg következett, építési törmelékkel keverve. 0,3–0,5 méter mélyen egy másik alapzat körvonalazódott ki, melyet a jelenkori járósinttől 1,25 méternyire mélyesztettek a talajba. A kultúrréteg a feltárt területen elérte az 1,45 métert, néhány, különböző korú feltöltés eredményében jött létre. Végül sikerült kibontani egy középkori épület két párhuzamos falát, melyek 5,7 méternyire helyezkedtek el egymástól.

Nem kevésbé érdekesek a IV. számú szondában talált jelenségek. Ezt a szondát közvetlenül a kastély épületének délnyugati sarkánál nyitottuk, az épületegyüttes délnyugati részén. A szelvényben előkerült falak elhelyezkedése itt tökéletesen meg egyezett a kastély pincéjében feltárt alapozás tájolásával, vagyis nyugat-kelet irányú. Tehát, nem tartjuk kizártnak, hogy az épület egy korábbi – a kastély építése előtti periódusból fennmaradt, akár középkori – alapfalra épült.

A kultúrréteg vastagsága a kutatott helyszíneken, az adott mai járósinttől számítva elérte az 1,5 métert, maga az alapozás 1,35 méterre mélyült a talajba. A felső 50 cm-es feltöltésben 20. századi leletanyag

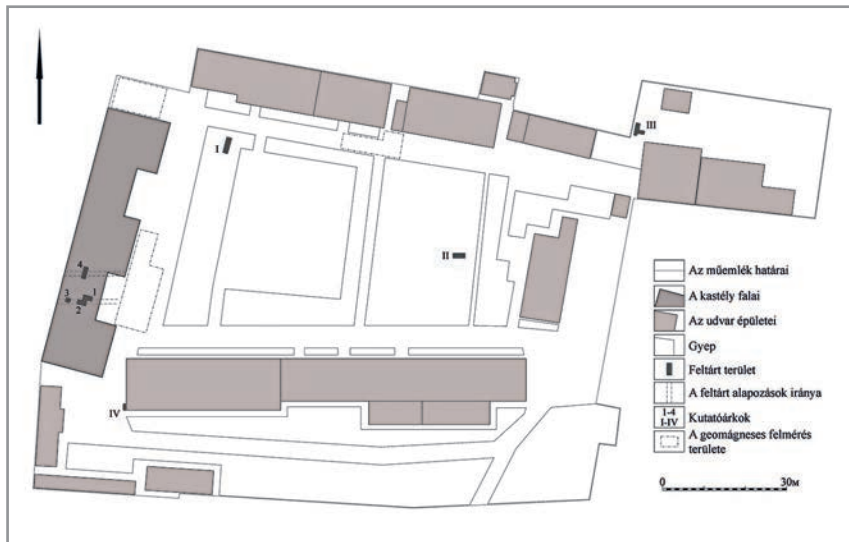
Bethlen Gábor arcképe

A kastély pincéjének alaprajza és az itt feltárt kutatóárok

Kőbe faragott építési felirat a kastély északi homlokzatán

Az épületegyüttes és a feltárt területek alaprajza

A kastély épületegyüttesének látképe keletről

A kastély udvara:
IV. kutatóárkok,
15–16. századi pénzek
jobbra alul

A kastély pincéje:
az 1. kutatóárkok rétegei

volt jelen, alatta viszont már 15–17. századi leletek kezdődtek: kerámiatöredékek, két pénzérme. Az utóbbiak közül az egyik II. Miksa 1576-os kibocsátású verete, a másik pedig egy nagyon rossz állapotban fennmaradt rézpénz. A körirat részlete alapján a 15. század közepére keltezhető.

Az épület határain kívül az alapozás nem folytatódott. Viszont az épület alapzatának kötőanyaga nagyon hasonló ahhoz, amelyet a kastély pincéjében feltárt falazásnál használtak. Hogy jobban megértjük, hogy egyidőben épültek-e a falak és igazoljuk, hogy valóban egységes középkori épületegyüttest képeztek, mindkét helyen habarcsmintákat vettünk. A habarcsminták elemzésének eredményei kimutatták, hogy vegyi összetételük teljes egészében megegyezik, csak kisebb mennyiségi eltérések fordulnak elő. Ennek néhány magyarázata lehetséges: a habarcsot csak úgy „szemre”, pontos arányok betartása nélkül készítették, nem keverték jól össze, s egyértelműen több adagban. S bár a próbák mennyiségi összetételükben kessé eltérőek, nem tartjuk kizártnak, hogy a falrészlegek egy időben épülhettek.

A régészeti kutatáson kívül egy georadaros felmérésre is sor került a kastélyudvar három különböző helyén. A felmérés olyan anomáliákat mutatott ki, melyek felszín alatti, eltérő szerkezetű jelenségekről tanúskodnak. A 0,5–1,5 méter mélyen jelentkező anomáliákat mint régészeti objektumokat értelmezhetjük (például falmaradványok).

A beregszászi Bethlen-kastély területén végzett régészeti kutatások anyaga lehetővé tette az épületegyüttes történeti szakaszainak elkülönítését, sikerült bizonyítani egy, a kastély felépítése előtti, feltehetően 15. századi építési periódus jelenlétét is. Az adott területen kétségkívül létezett egy korábbi épület (épületegyüttes?), de elhelyezkedéséről, kiterjedéséről és szerepéről teljes képet csak a további, részletesebb, széles körű kutatások adhatnak. ♡

